

MEMORIJA MIROSLAV I BELA KRLEŽA (MALI VODIČ)

SLAVKO ŠTERK □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

sl.1 Krležin Gvozdu 23
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: J. Vranić, 1965.

A što se ovoga stana tiče, tolika je masa stanova u historiji koji su razoreni i koji su bili nerazmjerno važniji nego moj i Belin dom. U čudnim našim prilikama, održavanje ovog stana znači veliku investiciju, a takvog faktora tko bi to financijski izveo, u mom slučaju teško da ima. Ali ako je nekome stalo da sačuva uspomenu na jednog pjesnika i jednu glumicu koji su živjeli tri decenija, neka to učini. (M. Krleža)

VILA REIN. Zgrada na Gvozdu 23 (nekada Tuškanac 6A, Put barunice Sofije Jelačić 1) sagrađena je po narudžbi bankara Adolfa Reina i žene mu Jelisave 1928./29. godine prema nacrtima arhitekta Rudolfa Lubynskog (1873. - 1935.). Uređenje parcele i objekta na parceli (zidana garaža, drvena sjednica, dva bazena) u sadašnjem stanju dovršeno je 1936. godine (građevno poduzetništvo: A. Helfmann). Godine 1937. izvedena je kanalizacija i drenaža terena zbog podzemnih voda (građevno poduzeće Spiller i Šurina) te potporni zid pred vilom (građ. inženjer Valerij Riszner).

Objekt ima oblik izduljenog kubusa, čija je masa horizontalno raščlanjena jakim vijencem između podruma i prizemlja. Pročelja su reprezentativno oblikovana s motivom lukova, koji se ritmički ponavljaju duž najniže etaže s balkonom i verandom na jugoistočnoj fasadi te lođom na jugozapadnoj. Tlocrt je istovjetan u prizemlju i prvom katu. Lociran je sjeverno u odnosu na parcelu, koliko to konfiguracija terena omogućava, kako bi se oslobodio prostor za osunčanu terasu prizemlja i za

kontinuirani terasasti vrt, koji se stepenasto organizira od sjevernog ulaza u objekt garaže preko kamenim zidom ograđenih stepenica i podesta. Stepence vode do samog ulaza u objekt, a nastavljaju se uz vrt, uz terasu prizemlja.

Vrt je slobodne koncepcije, što estetski odgovara blizini šume, a obnovljen je nakon velikog odrona zemlje 1937. godine. Zastupljenost biljnih vrsta podređena je specifičnoj lokaciji unutar areala tuškanove šume. Uz njegov južni obod, podno garaže, vodi puteljak do terase prizemlja gdje su locirana dva kružna mramorna postamenta sa skulpturama grčkih božica Pandore i Lede (treća skulptura božice Hebe nalazi se pred ulazom u zgradu, površ obodnog zida).

Objekt na Krležinom Gvozdu 23 izvrstan je primjer rezidencijalnih zagrebačkih vila bogatih vlasnika između dva rata.

USELJENJE. Dio Tuškanca koji od 1928. nosi ime povijesne planine Gvozdu ušao je u povijest po jedinstvenom bračnom paru, Miroslavu i Beli Krleža, književnom velikanu i slavnoj glumici. Godine 1952. bračni se par konačno rješava "pakla" iz Kukovićeve ulice 23 (danas Ulice Andrije Hebranga 23) i odlazi na Gvozdu 23, na *Put u raj*, u cottage - četvrt Zagreba. Stan u Kukovićevoj bio je prostran, ali se nalazio na neznatno mjestu (veliki promet ispod prozora, a u samoj kući nekoliko obrtnika, koji su radeći stvarali buku). Par se osjeća nesretnim i razmišlja da potraži neko drugo rješenje. Odnokud je to saznala gospođa Jelisava Rein, te Beli ponudila prostor prvoga kata. Prvotno Krleža nije oduševljen, ali se priklonio Belinoj želji preseljenja pa će oni ovdje provesti posljednja tri desetljeća svojega života.

Krleža se zapravo umnogome uselio u ambijent svoga djetinjstva. Kuća na Gvozdu ispunila je njihova očekivanja: poetičan pogled na Gornji grad, na zvonik *starog Marka*, koji marljivo otkucava vrijeme i podsjeća ih da su se njih dvoje davne 1916. sreli pod njegovim krovovima. Tu žive daleko od gradske vreve, u parku Tuškanac. Gvozdu postaje poetičan dom, zavičajna luka, muzej ljepote, sastajalište književnika, političara i umjetnika.

POVIJEST ZAŠTITE I MUZEOLŠKI PROGRAM. Nakon Beline i Krležine smrti ambijent u kojem je stvarao književnik (uključujući stambeni objekt sa svim pripadajućim pokretninama u kući) zaštićen je *Rješenjem o preventivnoj zaštiti Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu* 1981. godine te zapečaćen iste godine.

Godine 1984. Gradski Komitet za prosvjetu, kulturu i znanost razmatra mogućnost uređenja kompleksa na Gvozdu nudeći rješenje da se što dostojnije obilježi ime i djelo M. Krleže. Predloženo je da JAZU (Zavod za književnost i teatrologiju) pod određenim uvjetima preuzme ostavštinu i bivši stan M. Krleže, koji bi kasnije prerastao u Krležin institut (sa znanstvenim, društvenim i kulturnim značajem). Akademik Marijan Matković, dugogodišnji suradnik i prijatelj M. Krleže, u svoje ime, ali i u ime Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU (danas HAZU) daje 1985. iscrpan i argumentiran prijedlog za uređenje Krležina Gvozda kao "memorije".

Godine 1987. Izvršno vijeće Skupštine grada Zagreba donosi *Zaključak o predaji na čuvanje predmeta iz dijela ostavštine M. Krleže Muzeju grada Zagreba* s time da Muzej poduzme sve neophodne mjere i radnje u svezi s uređenjem "memorije" te sve stručne poslove oko ambijentalnog postava zbirke. Preuzimajući djelomične popise zbirke od Muzeja za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba ponajprije, između 1987. i 1988. godine popisuje "biblioteku M. Krleže" a zatim između kolovoza i studenoga 1988. sastavlja popis svih pokretnih i nepokretnih predmeta.

Iste godine osniva se *Odbor za uređenje Krležinog Gvozda* na čelu s Božom Rudežom. Na bazi projektnog programa arhitekata Božidara Rašice i Vere Mersiće, (1988. g.), kasnije upotpunjen projektnim programom Antuna Vulina, dia (poč. 1990. g.), razrađuje se ambiciozan i veliki projekt koji predviđa:

- Muzejsko - memorijalni kompleks (visoko prizemlje i prvi kat)
- Kulturno - memorijalni program, koji je sadržavao:
  - Izložbeno - memorijalni postav (prizemlje)
  - Krležinu radionicu i studijsku biblioteku (potkrovlje)
  - Scenu Krležianu (podrum i eksterijer)
  - Turističko-komercijalni i uslužni sadržaj (aneksi glavne zgrade)
  - Kolni promet u pokretu i mirovanju.

Godine 1989. Muzej grada Zagreba (Slavko Šterk) daje integralnu koncepciju Krležina Gvozda kao "memorije", koja se sastoji od 4 komponente:

1. Muzejsko-memorijalnog prostora (prvi kat - nekadašnji zapečaćeni dio stana)
2. Muzejsko-izložbenog prostora (prvi kat - dio nekadašnjeg stana domara)

3. Muzejsko-upravnog prostora (prvi kat - dio nekadašnjeg stana domara)

4. Okolnog parka s prilazima i rampama te kućnim stepeništem kao spojnom točkom vanjštine i unutrašnjosti.

Istodobno, ostvarena je restauracija i konzervacija svih oštećenih predmeta (posebice se to odnosi na papir, tekstil i namještaj).

Godine 2001., na temelju djelomičnog izmijenjenog i dotjeranog muzeološkog programa Muzeja grada Zagreba (Slavko Šterk), arhitekt Željko Kovačić, razrađuje projektiranje i oblikovanje "memorijala" na prvom katu Krležina Gvozda 23, koji se za javnost otvara na godišnjicu Krležine smrti 29. prosinca 2001. godine.

MEMORIJA.

Ulazni trijem. U ulaznom trijemu, pri dnu stepeništa, s visokom soklom od umjetna kamena (imitacija žučkastog mramora), u malu polukružno nadsvođenu nišu smješten je brončani portret Miroslava Krleže, rad kipara Ivana Sabolića iz 1966. godine. Na taj je način, u spojnoj točki vanjštine i unutrašnjosti, simbolički označen ulaz u "memoriju". Krleža ponovno stanuje na Gvozdu.

Predsoblje. U predsoblju na prvom katu, iza dvojnih masivnih hrastovih vrata, dočekuje nas konzola sa zrcalom s metalnim aplikama, alegorijskim figurama i biljnim ornamentima iz vremena empira (oko 1820./30. godine). Na ogledalu fotografija nasmijanog Krleže F. Vodopivca s podignutim šeširom, nama u čast, za dobrodošlicu! Tu je i rezbarena drvena škrinja iz Dalmacije (17. st.) sa stiliziranim palmetama i cvjetovima, lijepi primjerak etnobaštine.

Blagovaonica. Desno, iza hrastovih vrata, ulazi se u nekadašnji veliki "hall", obložen visokom hrastovom lamperijom. S pridodanim kaminom on stvara ugodaj tople dobrodošlice, prijateljskog utočišta, što je i bila ideja arhitekta Rudolfa Lubynskog. Iz praktičnih razloga (blizina kuhinje i najveća udaljenost od radnih prostora), Bela ga pretvara u blagovaonicu. U njoj dominira okrugli bidermajerski, furnirani stol na balustarskoj nozi iz 1840. godine (prate ga neobarokni naslonjač iz 1880. i stolac za ljujanje, novijeg datuma u kojem je volio sjediti Krleža). Uz sjeverni i zapadni zid nalaze se dvokrilna i jednokrilna bidermajerska ormar-vitrina s ostakljenim vratnicama, koje su prepune kovanog i porculanskog posuđa, naslijeđe Krležine "tete Pepe". Između njih je neobarokna sofa - trosjed (oko 1870. godine). Do vratiju, ambijent upotpunjuju klasicistički stolić s intarziranom pločom, na kojem se nalaze mjeđeni samovar i lukinjera, stalaža - etažerica, minijaturno izvedeni orijentalni rad (oko 1860. godine) sa zbirkom kineskog posuđa, te stol s pločom na preklop na kojem se nalazi Belina zbirka srebrnog posuđa iz druge

sl.2 Krležin Gvozđ, Blagavaona
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

sl.3 Krležin Gvozđ, Krlležina spavaća soba
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

sl.4 Krležin Gvozđ, Krlležina radna soba
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

sl.5 Krležin Gvozđ, Belina spavaća soba
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

polovine 18. stoljeća (motiv janjadi). Na zidovima, od lijeva na desno, dominiraju uljne slike: tvrđava Senj A. Glavana, koja podsjeća da je Bela rođena u Senju, ženski portret, rad Petra Dobrovića iz 1914. godine, ženski portret prema Velasquezu od Mersada Berbera iz 1975. g. (dar Beli), *Selo u snijegu* Ivana Lackovića-Croate (tempera na staklu), *Obješeni fazan* (V. Filakovca), te portret Bele Krlleže, rad Stojana Aralice (smješten do samih vratiju za poslugu). Danas nedostaje platno Krste Hegedušića s motivom *Zelenog kadra*, poznato iz kataloga likovne grupe *Zemlja* (nekad je stajalo na mjestu Dobrovićeve slike).

Evokativno je bakreno i kositreno posuđe koje toplo svjetluca oko kamina (kotlići, čajnici, kalupi za kolače, vrčevi, svijećnjaci...). Sve je to Bela sabrala u svojoj kolekcionarskoj strasti (*Jesam... onu bakrenu tavu sam našla u jednoj zagrebačkoj hiži, a onaj bokal je jedna kumica donijela pred kazalište. Dosta sam i dobila od mojih Kangrga i Vuksana. Ima i od Krlležine tete, ona je volila bakar*). Povrh kamina, Krlležina intervencija, reprodukcija renesansnog portreta bogatog trgovca Georga Giszea od H. Holbeina (original u Berlinu).

Na podu orijentalni tepih iz Turkmenije, prožet geometrijskim motivima crvene, plave i crne boje, a na stropu mesingani luster tipa holander s pet svjetiljki kao da stoji u nekom dosluhu s Holbeinovom slikom. Na komodi, do vrata Beline spavaće sobe, stari televizor s modernom muzeološkom intervencijom; na njemu se prikazuju Krlležina putovanja, obljetnice itd.

Loda. Iz blagovaonice, kroz velika, obojena i ostakljena vrata izlazi se na lodu, prostor za odmor i čitanje. Krase je stolić s okruglom furniranom pločom, opletenom vijencem, naslonjač od pletene šibe te dva stolca (od hrastovine i tamna bojenog drva sa sjedalom od sukane slame). Dominantna je bista žene na drvenom postamentu, u narodnoj nošnji s prekrženim rukama, isklesana u bijelom mramoru, rad Vanje Radauša iz 1952. godine. Tu je i *Kipar s čekićem i dljetom u rukama* (naslonjen na nedovršeni muški torzo), brončani autoportret Vanje Radauša iz 1953. godine. Do njega je lik Crnkinje koja s uzdignutim rukama na glavi podržava posudu; riječ je o pučkoj rezbariji u monoksilnom drvu iz Afrike (dar s putovanja?). Na stoliću okrugla medalja: na aversu portret Krlleže sa šeširom, na reversu stojeći lik Krlleže. Njezin dvojnik danas je uzidan na pročelje Krlležine rodne kuće u Radićevoj ulici br. 7.

Belin mali salon. Iza dvostruko ostakljenih vrata stiže se u Belin mali salon (tzv. *Žuti salon*). Čini se da je izvorno "jezgro peterosobnog stana", veliki Belin "teatar", pozornica s mnogo obrtaja, kutova za razna raspoloženja, za svačiji ukus. Ulazimo u prostor zrcala i ruža. Soba je uređena s mnogo ljubavi, uspomena, koje je vezuju za voljene osobe. Salon je služio za "opće sastajalište" i kao takav, imao je i funkciju oslonca, upotpunjen "posebnim sastajalištem" - Krlležinom radnom sobom.

Prema prozoru stoji intarzni klasicistički stolić (oko 1800. godine) s vedutama Venecije a na ladic i bočnim

sl.6 Krležin Gvozd, Krležina radna soba (dio)
foto: Miljenko Gregl, 2001.

plohama shematski su crteži arhitekture (na pravokutnoj ploči gotovo uvijek veliki buket žutih ruža). Okružuje ga pseudo-klasicistička sofa s dva visoka naslonjača (oko 1930. godine?) te bidermajerski naslonjač s novom prugastom presvlakom. Unatrag, kod bijelog kamina, druga je zona okupljanja, s naslonjačem od pozlaćenog rezbarenog drva, kopijom klasicizma s presvlakom od prugastog brokata. Po potrebi, u slučaju većeg broja uzvanika, njemu se pridodavao nasuprotni identičan naslonjač koji stoji pred bidermajerskim sekreterom. Na podu, ispod obiju kompleta, prostiru se orijentalni tepisi. Povrh kamina veliko je ovalno pozlaćeno zrcalo (u osovinama reljefno izvedene girlande). Na kaminu uočljiva brončana medaljica: *Orfej s lirrom*, rad pariškog medaljera L. Coudraya iz 1900. godine, a do kamina Augustinčićevi *Mladić i djevojka s gitarom*, sadreni rad iz 1928. godine koje povezuje Belina muzikalnost i potreba za nekim glazbenim ugodajem.

Uz vrata, prema Krležinoj radnoj sobi su: bidermajerski sekreter od furniranog oraha, horizontalno razdijeljen u tri dijela, dolje dvokrilna vrata, srednji dio ploča za pisanje i sistem ladica, flankiran crno-bijelim stupićima (oko 1830. godine); iznad pastel na masnom kartonu i panel ploči: pisar s Balabanića iz 1970. godine predviđen za ilustraciju *Balada*.¹ Do sekretera slika vaze s cvijećem, tempera na papiru, signirana N. T. iz 1962. godine. Do prozora, iznimno vrijedna klasicistička komoda za pisanje s tri blago izvučene, bogato intarzirane ladice s prizorima iz lova i seoske arhitekture.

Iznad sekretera je uljeni portret Bele Krleže, rad slikara Jerolima Mišea iz 1931. godine², a do prozora pravokutno venecijansko zrcalo uramljeno drvenim pozlaćenim okvirom (motiv rocailla na proboj).

Do prozora, desno, bidermajerska je komoda s tri ladice, od kojih su donje dvije flankirane crno obojenim stupićima; iznad nje veliki uljeni "kazališni" portret Bele Krleže kao barunice Castelli, rad Nikole Reiserera iz 1951. godine ostvaren u gotovo impresionističkoj maniri (slikarov osobni dar Beli). Na komodi venecijansko staklo obojeno u plavo te fotografija Beline majke u staklenom plavom okviru, posve u skladu s Reiserovom slikom. Okolne zidove krasi nekoliko minijatura i manja uljena slika Mersada Berbera *U slavu Velasquezu*.

Belin mali salon ostavlja dojam svečanog mjesta koje gosta i namjernika oslobađa napetosti. Ovom osjećaju opuštenosti pridonosi i na stropu ovješeni metalni, pozlaćeni luster sa stakleno kristalnim ukrasima (24 svjetiljke), koji nas u mašti odvodi na lagune Venecije.

Belina spavaća soba. Do malog salona nalazi se Belina spavaća soba. Bela i Krleža spavali su u zasebnim prostorijama i svakog jutra *ona će za njega glumiti novu ženu, ta umivena, očešljana, namirisana žena znati će da se divi, da zabavlja, da savjetuje, da očarava svojom neposrednošću i uvijek da ostane pomalo daleka, nedokučiva. Bela je bila žena koju je Krleža doživio u potpunosti i koja je kao takva postojala*. Smjer kretanja između njihovih soba paralelan je sa samim pravcem

1 Izvorno je na njegovu mjestu stajala uljena slika s pastoralnim prizorom grupe ženskih i muških aktova u pejzažu.

2 Nekad u blagovaonici na mjestu Araličinog Belinog portreta; izvorno, ovdje je stajao Dobrovićev portret slikarove supruge iz 1926. godine.

sl.7 Krležin Gvozd, (nekada kupaona)
danas "zid knjiga"

Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

sl.8 Krležin Gvozd, (nekada kupaona)
- na osvjetljenom duratransu prikazana je
*Povijest vile Rein i Krležine adrese
stanovanja i školovanja*

- LCD - ekrani sa sekvencama iz
kazališnih predstava i filmova
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

sl.9 Krležin Gvozd, hodnik. U drvenim
ormarima prikaz privatnog i javnog života
Miroslava i Bele Krleže
Fototeka: Muzej grada Zagreba;
foto: Miljenko Gregl, 2001.

kuće. Ovi prostori razlikuju se od svih ostalih svojom skladnom prisnošću i intimnošću. Supružnici u njima nalaze svoju oazu mira. Na intimnom pak planu, ova suprotstavljena razdaljina pokazuje njihovu blisku emotivnu povezanost.

U Belinoj sobi dominira krevet s tapeciranim uzglavljem (rad iz 20. st.), smješten do vrata blagovaonice. Nad njim je *Ženski portret* Mersada Berbera izveden u pastelu (kombinirana tehnika) s posvetom Beli. Nasuprot kreveta veliki dvokrilni ormar s odsječnim uglovima, bogato intarziran geometrijskim motivima u orahovu furniru, s originalnim metalnim bravama, veličanstveni rad (oko 1750. god.). Do njega, pred prozorom, intarzirana komoda-sekreter (oko 1850. god.). Na njoj kinezerije: noćna svjetiljka s metalnim nosačem, mesingani lik sjedećeg Buddha i božice Guanyin - budističke spasiteljice čovječanstva (tri sjedeća ženska lika sa šestero ruku na prijestolju od lotosa). Lijevo od kreveta konzolni bidermajerski toaletni stolić (oko 1830. god.) - drugi Belin toaletni prostor, a iznad njega uljeni portret Bele Krleže, rad Cate Dujšin iz 1950. godine.³ Do njega, u samom uglu, bidermajerski noćni ormarić u obliku stupa, kružnog tlocrta, na poligonalnom postolju (oko 1830. god.) Pred krevetom okrugli stolić s jednom nogom koja se račva u tri manje (oko 1850. god.) te dva naslonjača s četiri tokarene noge, presvučene novom baršunastom presvlakom.

Lijevo, do vrata Malog salona, bidermajerska je komoda, horizontalno podijeljena na četiri ladice (uz dvije ladice crno obojeni polustupići). Iznad nje, pravokutno je zrcalo uramljeno drvenim pozlaćenim okvirom (pri vrhu zaobljenih uglova, motiv girlanda od ruža, pri dnu,

u istoj dispoziciji, motiv akantusova lišća). To je bilo stalno mjesto Beline jutarnje i večernje toalete.

Na zidovima i komodama niz je uramljenih fotografija (većinom Belini portreti kao "barunice Castelli" te grupni portreti s majkom i Krležom). Desno, do vrata Malog salona, prema ugaonoj peći, na zidu su dva manja Belina portreta: Mila Milunovića iz 1954. godine i onaj Cate Dujšin. Do njega, ženski portret N. Reiserera iz 1950. godine. Na peći slavna uramljena fotografija M. Krleže od F. Vodopivca.

Na podnici ispred ormara i desno od kreveta dva su orijentalna tepiha iz Turkmnije s geometrijskim motivima a na stropu pozlaćeni drveni luster sa 6 svjetiljki.

Krležina radna soba. Vraćajući se kroz Belin mali salon, iza dvostruko ostakljenih vrata, ulazi se u staru blagovaonicu. Krleža joj je dao novu namjenu, preoblikujući je u radni prostor. To je najveći, najosvjetljeniji i relativno mirni dio stana sa zasebnim izlazom-ulazom u "degagement" (lijevo) i s mogućnošću izlaska na balkon glavnog pročelja (desno), omiljena pjesnikova mjesta, s kojeg on može promatrati toranj crkve sv. Marka. Tu je Krležina biblioteka, oslonac njegova života i rada. Uza sve zidove police su s knjigama među kojima i unikati svjetskoga značenja (oko 4.240 naslova). Krležin veliki radni stol od punog oraha iz 1930. godine s neorenesansnim stolcem u lijevom je uglu, okružen rječnicima, gramatikama, enciklopedijama svjetskih starijih i novijih izdavača. Nekad je ispred njega stajala stara, plišana fotelja kardinalsko crvene boje, mjesto Krležinih povre-

³ Nekada je ovdje stajao uljeni ženski sjedeći akt s cvijećem u vazi na stoliću.

menih odmora. Prema izlazu u hodnik stoji garnitura za primanje gostiju: sofa s dva naslonjača od punog drva i pletene trske te stol od pune orahovine s balusterskim nogama, rad iz 20. stoljeća. Pred policom za knjige bidermajerski je stol od svijetlog oraha s nogama u obliku lire (na ploči intarzirana traka), rad iz otprilike oko 1830. godine.

Na drugoj strani je Belin klavir s bečkim mehanizmom (Rudolf Stelzhemner) iz 19. stoljeća. Na njemu je Belin portret iz 1925. godine, signirana fotografija uramljena srebrnim okvirom te dvije skulpturice: *Petrica Kerempuh A. Augustinčića* i figura muškarca A. Bešlića. Između prozora glavne fasade smješten je intarzirani tabernakl (donji dio s tri ladice, srednji dio pult za pisanje, gore sistem ladica, na srednjoj ladici figure, okovi iz doba Luja XVI., prva pol. 18. st.). Do njega kopija renesansnog stolca s naslonom. Iza vrata balkona RIZ-ov kabinet ormarici (radi gramofon) na kojem se po potrebi može čuti Krležin glas iz različitih radio-emisija.

Iznad polica za knjige od lijeva na desno, nekoliko slika: reprodukcija portreta Erazma Rotherdamskog H. Holbeina (izvorna štafelajna slika iz 1523. godine nalazi se u Louvru); uljeni portret Miroslava Krleže, dar Petra Dobrovića iz 1930. godine; veliki uljeni portret Dobrovićeve supruge nastao nakon 1930. godine; reprodukcija detalja srednjovjekovne freske iz Sopoćana (ptiči u rukama); reprodukcija Michelangelova portreta (izvorni portret atribuiran Jacopinu del Conte iz Casa Buonarrotti u Firenci); te uljena veduta *Venecija* (Duždeva palača) Petra Dobrovića iz 1938. godine.

Na policama za knjige nekoliko je manjih skulptura i posuda: poprsje Crnkinje s uzdignutom kosom od bajcane ebanovine iz Afrike (Nigerija) - Titov dar Beli; grobna zoomorfna posuda majmuna koji sjedi i prednjim nogama pridržava posudu s drškom u obliku stremena iz Južne Amerike (sjeverne Ande) - umjetnost Močiko Indijanaca (između 200. god. pr. Kr. i 700. god. po Kr.), dar našeg ambasadora u Peruu te torzo ženskog akta, gipsani odljevak nepoznatog domaćeg autora (nekada u Belinoj spavaćoj sobi na ormaru).⁴

Police za knjige krase i dvije iznimno vrijedne sive svilene trake, na kojima su, raznobojnim koncima, izvezeni pejzažni motivi sa ženskim likovima u japanskim kimonima. Ispod sofe i stola orijentalni je tepih iz Turkmenije s crvenom i tamnomodrom potkom a na stropu metalni pozlaćeni luster sa 18 svjetiljki.

Krležina spavaća soba. Kroz drvena vrata konačno se ulazi u Krležinu spavaću sobu i zatvara se krug koji nas je vodio od "životne pozornice" prema samoći, od javnosti prema intimnosti, od poznatog k nepoznatom, ostavljajući najveću tajnu za kraj. Ulazi se u prostor askeze, odricanja, gomilanja nehajnosti.

Nasuprot vrata, neposredno pred policom s knjigama (gdje dominiraju Matoš, Gide, Baudelaire), skroman je

francuski krevet s presvučenim uzglavljem. Na polici mali "Philips" radio-aparat, kupljen u Parizu 1952. godine. Lijevo od kreveta neobarokni je stol s pločom izvijenih rubova (oko 1870. god.) a desno u uglu veliki orahov, furniran i intarziran dvokrilni ormar s odrezanim uglovima, vratnice kojeg su bogato intarzirane biljnim ornamentima. Tu je, dakako, pred prozorom i priručni radni stol na četiri balustarske noge, bogato intarziran biljnim ornamentima (na ploči je intarzirana godina 1767. i Kristov monogram "IHS") te manji stolić za dnevni domaći i strani tisak. I ovdje, najveći dio stilskog namještaja, naslijeđe je "tete Pepe" iz 1922. godine. Desno, iza vrata, dvokrilni ormar flankiran crnim pilastri- ma iz 1850. godine a lijevo mali stolić s pločom za pisanje u krevetu i s metalnim stalkom (svjedok neprospavanih Krležinih noći). Uz peć, do vrata kupaonice, bidermajerska je komoda od orahovine iz 1850. godine a nad njom reprint karte putovanja Cristobala Colona (Kristofora Kolumba) iz 1492. godine, kupljena u Parizu.

Nad policom za knjige dominira portret Krležina oca, rad ugljenom Jerolima Mišea iz 1927. godine; lijevo politička karikatura H. Daumiera, filantropa Roberta Macairea, jedna od izvornih koloriranih litografija iz istoimenog albuma; desno kolorirana reprodukcija detalja prizora *Kristovog rođenja* (žena iz vrča lijeva vodu) iz manastira Sopoćani iz 13. stoljeća, a do prozora reprodukcija detalja Michelangelova *Posljednjeg suda* iz Sikstinske kapele (1534.-1541. god.).

Prema vratima kupaonice, na zidu visi uramljeni kolaž fotografija značajnih Belinih kazališnih uloga (24 kom.) a do peći Belin portret s čipkastom crnom lepezom u ulozi barunice Castelli te odložene Krležine drvene štake (svjedok posljednjih Krležinih dana, danas prenesene u izložbeni dio "Memorije").

Na podu se prostire orijentalni perzijski tepih (na svjetlosmeđoj podlozi cvjetni motivi), poklon G. A. Nasera Krleži s putovanja u Egipat 1962. godine. Na stropu visi pozlaćeni drveni luster sa šest svjetiljki. Svuda uokolo, na stolu i ormaru, na podu iza vrata, nehajno su razbacane knjige, novine i časopisi.

MUZEJSKO UPRAVNI PROSTOR. Izlaskom u kupaonicu napuštamo "memoriju" (nekada zapečaćeni dio stana) i ulazimo u novi "muzejsko-upravni" prostor. On opslužuje kao "servis" "muzejsko-memorijalni" i "muzejsko-izložbeni" prostor. Kupaonica, WC i dio hodnika poslužiti će povremenim tematskim izložbama. Na podu kupaonice, u kolažu, u linoleumu se ponavljaju uzorci podnih pločica s tlocrtima sanitarije i opreme. Trenutno ovdje prikazujemo, kroz predmete pronađene na Gvozdu 23, Krležin život i djelo kroz četiri manja segmenta:

- desno, iza vrata Krležine spavaće sobe na osvjetljenom duratransu, u sitotisku povijest vile Rein
- na sjevernom zidu, na isti način, Krležine adrese

⁴ Izvorno je ovdje stajao ženski torzo A. Augustinčića iz 1952. godine.

stanovanja i školovanja u Zagrebu; na planu grada iz 1929. s fotografijama i kratkim bilješkama

▫ na zapadnoj stijeni: zid knjiga u obliku plitke vitrine sa svim jugoslavenskim i stranim izdanjima Krležinih djela (lijevo dolje *Knjige prijatelji*, djela koja je Krleža često opetovano čitao; desno dolje: sva izdanja *Balade Petrice Kerempuha* - povezana s malom "šok sobom" (nekadašnji WC), gdje se, kroz grafičke listove naših eminentnih umjetnika i multimedijску projekciju (dva monitora) te "mural" Zlatka Boureka, produbljuje dojam o baladama

▫ naokolo po zidovima kazališni plakati domaćih i stranih predstava s naglaskom na ciklusu *Glembajevi*; plakati za Krležina predavanja i najavu novih časopisa; izbor fotografija iz domaćih i stranih predstava a na dva LCD ekrana sekvence iz kazališnih predstava i filmova.

U hodniku su zadržani ugrađeni drveni ormari, ali su njihove drvene vratnice zamijenjene staklenima, pa se oni pretvaraju u vitrine. Ovdje se može zaviriti u privatni i javni život Miroslava i Bele Krleže: osobne stvari, dokumente, odlikovanja, pisma, nakit... Polica s knjigama preko puta, prezentirana je kao fotografija, na kojoj se na hrptovima knjiga iščitava njezin sadržaj.

Kuhinja sa sačuvanim elementima namještaja (kredenci, police, stol i stolci, posuđe) služi "museum-shopu" i kompjutorskom pretraživanju podataka o Miroslavu i Beli Krleži (debeli staklena ploča za kompjutor počiva na keramičkim nogama nekadašnjeg sudopera).

Djevojačka soba postala je soba kustosa s arhivom i mjesto istraživača "in situ" (dva izvorna ormara služe pohrani dokumentarnog materijala).

U smočnici sačuvani ormar služi za pohranu publikacija i ostalih materijala za prodaju kao i za održavanje "memorije".

Na kraju izlaznog hodnika (uza sačuvanu vješalicu za odijela), na prozorskom staklu, nalazimo uvećanu fotografiju Krležine šetnje Gvozdom autora Šime Radovića naslovljenu *Kamo to ide Krleža?* Posjetitelji odlaze iz "memorije", ali s njima odlazi i Krleža.

THE MIROSLAV AND BELA KRLEŽA MEMORIAL (A SMALL GUIDE)

The Rein Villa in Gvozd was commissioned by the banker Adolf Rein and his wife Jelisava and was built in 1928-1929 after the plans made by the architect Rudolf Lubynski (1873-1935). It made its mark in history because of the unique couple, Miroslav and Bela Krleža, a literary great and a famous actress. From 1952 Gvozd was a poetical home, a home port, a museum of beauty, a meeting-place for men of letters, politicians and artists.

After Bela and Miroslav died, the building in which the writer worked (the whole building including all the furnishings) was protected by the *Decree concerning the preventive protection issued by the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Zagreb*, with the provision that the Zagreb City Museum was charged with taking all necessary measures linked with creating the memorial and with undertaking all work concerning the exhibit.

Firstly, the "M. Krleža Library" was listed, and then a list was drawn up of all the moveable and immoveable objects. In 1989 the Zagreb City Museum put forward an integral concept of Krleža's Gvozd as a memorial, and this plan envisaged the creation of four components: 1) the museum memorial, 2) the museum exhibit, 3) the museum administration, 4) the surrounding park with approaches and the steps as the intersection of the interior and the exterior. At the same time, all the damaged items were restored and conserved (this primarily includes paper, textiles and furniture).

In 2001, on the basis of a partially altered and polished museological programme, the memorial collection was designed and took shape on the first floor of Krleža's Gvozd 23. It was opened to the public on the anniversary of Krleža's death, December 29th 2001.